

ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΣ

Ολοκληρωτική η επικράτηση του λαϊκισμού κατά τη Μεταπολίτευση

Η τέχνη δεν είναι κάτι που υπάρχει ανεξάρτητα από τα υπόλοιπα· και αν η ελληνική τέχνη δεν είναι γνωστή διεθνώς αυτό οφείλεται στο ότι και η ελληνική κοινωνία αντιστοίχως είναι μια κοινωνία που εισάγει και καταναλώνει, αλλά δεν παράγει και δεν πρωτοτυπεί.

Για να κάνουμε έργα τέχνης που θα συγκινήσουν και πέρα από τα σύνορά μας θα πρέπει να συμμετάσχουμε και ως κοινωνία στο διεθνές γίγνεσθαι δημιουργικά. Θα πρέπει κάτι να προτείνουμε στον κόσμο. Να δώσουμε τη δικιά μας απάντηση σε κάτι που προβληματίζει και πέρα από τα σύνορά μας. Η τέχνη δεν εξαρτάται μόνον από τη νομοθεσία που αφορά τη λειτουργία των μουσείων, τις υποτροφίες και τη φορολογία στις χορηγίες. Εξαρτάται κυρίως από τη δυναμική της κοινωνίας από την οποία προέρχεται, από το αν έχει έρευνα ή όχι η χώρα, από το τι παράγει και από το ποιους στόχους και προτεραιότητες βάζει αυτή η κοινωνία.

Στα νησιά κάποτε γίνανε τραγούδια, έγραψε ο Παπαδιαμάντης, υπήρξε αρχιτεκτονική. Αν ξαφνικά η προτεραιότητα είναι ο τουρισμός και μόνον, τα πράγματα για την τέχνη είναι άσχημα. Ο τουρισμός την «πραγματική» ζωή την αντικαθιστά με ένα σκηνικό. Αλλωστε τα νησιά, εξαιτίας αυτής της έλλειψης «αληθινής» ζωής, δεν παράγουν πια ούτε καν αυτή τη γραφικότητα που έχει ανάγκη και ο ίδιος ο τουρισμός. Για αυτό άλλωστε θα πρέπει να εφεύρουμε και έναν άλλου είδους τουρισμό.

Ισως η πολύ ιδιαίτερη στιγμή που ζούμε σήμερα να προσφέρεται για κάποιες αναδρομές και παραλληλισμούς.

Ας θυμηθούμε τον Τρικούπη που συνομιλεί με τον Σολωμό για τη γλώσσα. Τον Βενιζέλο που όταν μετέφραζε τον Θουκυδίδη «πρωινός πάντοτε, εκάθθητο εις το γραφείον του εις τας 7 π.μ. (...) και ειργάζετο επί της μεταφράσεως μέχρι τας 12.30 μ.μ. και ενίοτε προσέθετε μερικές ώρας εργασίας το απόγευμα ή την εσπέραν».

Τον Παπαναστασίου και τη φιλία που τον συνδέει με τον Παρθένη και τον Κανελλόπουλο που γράφει ένα έργο τέτοιας πολυπλοκότητας.

Τι θέση μπορούν να έχουν τέτοιες μνήμες στο φαντασιακό της εποχής μας. Μπορούν να έχουν κάποια θέση στον καιρό μας; Και το ερώτημα για να τεθεί πιο σωστά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη όχι μόνον εάν υπάρχουν τέτοιοι πολιτικοί και σήμερα, αλλά και το ποια υποδοχή θα τους επιφύλασσε η κοινωνία εάν υπήρχαν, γιατί φοβάμαι πως συμβαίνει το χειρότερο. Οτι δηλαδή, κι αν ακόμα υπάρχουν αυτοί είναι άνευ σημασίας, διότι δεν μπο-

ρούν να αποτελέσουν παράδειγμα για τους νεοέλληνες.

Γιατί ο Βενιζέλος ή ο Κανελλόπουλος εκφράζουν τα ιδανικά μιας αστικής τάξης η οποία μάλλον δεν υπάρχει πια. Στο σινεμά και στο θέατρο έχουμε δει πολλές φορές να διακωμωδούνται οι μηχανορραφίες των ανθρώπων για να

οικειοποιηθούν τίτλους ευγενείας που δεν τους ανήκουν. Στην Ελλάδα το έργο παίχτηκε αντίστροφα και βέβαια στην πραγματικότητα.

Η αστική τάξη, γκρεμίζοντας τα σπίτια της, αποποιήθηκε τους τίτλους που νομίμως κατείχε.

Η ευκολία με την οποία διέγραψε το

παρελθόν της δείχνει ότι ποτέ δεν απέκτησε ξεκάθαρη συνείδηση για τη φυσιογνωμία και τον ρόλο της.

Αυτό μπορεί να το διακρίνει κανείς και στη ζωγραφική, η οποία δυστυχώς λέει πάντα την αλήθεια τόσο γι' αυτόν που ποζάρει σε ένα πορτρέτο όσο και γι' αυτόν που παρατηρεί, δηλαδή τον ζωγράφο.

Κοτώντας τα αστικά πορτρέτα που έγιναν στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα και λίγο μετά έχεις πολλές φορές αυτό το αίσθημα της επαρχίας, σαν ο αέρας που περιβάλλει τον εικονιζόμενο να μένει ακίνητος, αφού τίποτα δεν συμβαίνει, και την εντύπωση κάποιας αμηχανίας για το αν στέκονται σωστά, αν το ντύσιμο είναι αυτό που πρέπει...

Χωρίς να το θέλεις, έρχονται στον νου σου τα αντίστοιχα πορτρέτα που έγιναν στην Ευρώπη.

Να πρόκειται άραγε για άλλη φυλή; για άλλη ράτσα ανθρώπων; Νομίζεις ότι και οι χώροι μέσα στους οποίους στέκονται οι άνθρωποι αυτοί αντιχούν διαφορετικά και πως ακόμη και στα υφάσματα αντανακλάται το φως διαφορετικά.

Δεν έχω την πρόθεση να επιρρίψω ευθύνες ούτε μιλάω σαν κάποιος που θέλει να ξεμπερδέψει με το παρελθόν του. Πρόκειται μάλιστα για το αντίθετο. Είναι σαν να κοιτάζω οικογενειακές φωτογραφίες και να προσπαθώ να καταλάβω την ίδια μου την ιστορία, δεδομένου του ότι οι αδυναμίες τους είναι και οι δικές μου αδυναμίες.

Η αστική τάξη στην Ελλάδα, παρά τα εξαιρετικά της επιτεύγματα, εμπιέχει και τα όριά της που προδιαγράφουν τόσο την παρακμή της όσο και την κακή ποιότητα αυτού που θα τη διαδεχθεί: το είδος της δημοκρατίας που γνωρίσαμε και την ελληνική εκδοχή της αμφισβήτησης, η οποία είναι μια συνεχής διαμαρτυρία που δεν προτείνει τίποτα. Η τόσο δημιουργική σε άλλες χώρες δυσπιστία απέναντι στις κάθε είδους αυθεντίες, στην Ελλάδα αντί να γεννήσει ελεύθερα πνεύματα κατέληξε στην άρνηση κάθε αξίας και πειθαρχίας.

Η οριστική απόσυρση της αστικής τάξης από τη δημόσια σκηνή συντελείται κατά τη διάρκεια της χούντας και επιτρέπει στον λαϊκισμό να επικρατήσει ολοκληρωτικά κατά τη μεταπολίτευση.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες, η ενασχόληση με τις τέχνες και την Παιδεία, καθώς δεν αποτελεί ούτε πρότυπο ούτε ιδανικό και δεδομένου του ότι στερείται εκλογικού αντικρίσματος, δεν αποτελεί και προϋπόθεση για τη συγκρότηση της φυσιογνωμίας του επαρκούς πολιτικού.

Ο Σεφέρης στις 14 Αυγούστου 1946 βρίσκεται στον Πόρο και σημειώνει στο ημερολόγιό του: «... Το πρωί στη θάλασσα. Επειτα εφημερίδες να σηκώνεις ξαφνικά επιδέσμους πάνω από άθλιες πληγές. Πώς είναι δυνατό να είναι ο ίδιος άνθρωπος που κολλιμπούσε μέσα στο νερό και που διαβάζει τώρα την εφημερίδα; Να κάτι που μου είναι ολωσδιόλου ασύλληπτο».

Λόγια που ξαφνάζουν για την ομοιότητα με το τώρα· οι ίδιες «άθλιες πληγές» και σήμερα.

Λόγια επίσης αποκαλυπτικά για τη σχέση ανάμεσα στο ιδιωτικό και την πολιτική, τον άνθρωπο στην καθημερινότητά του, όπου «κινείται μόνο με συνθήσεις» (Μέρες, 6 Αυγούστου 1946), και την άλλη διάστασή του, αλλά και για την ουσία της Τέχνης, που έχει ακριβώς σαν σκοπό να διασώσει αυτόν τον άνθρωπο που «κολυμπά μέσα στο νερό» από τις πληγές και τη φθορά αυτής της τετριμμένης καθημερινότητας.

Λόγια επίσης που πιστεύω ότι θα έπρεπε να έχει στο νου του κάποιος που θα είχε την ευθύνη της πολιτικής για τον πολιτισμό, την τέχνη και τους καλλιτέχνες.

Γιατί αυτές οι αντιφάσεις ανάμεσα στις οποίες κινείται η ανθρώπινη ύπαρξη ορίζουν και την ιδιαιτερότητα της τέχνης και την αγωνία του δημιουργού. Μόνο η ουσιαστική σχέση με αυτό που πραγματικά είναι η τέχνη μπορεί να καθορίσει τους στόχους μιας πολιτικής που θα την υπηρετεί πραγματικά. Δεν είναι μόνο η έκπληξη και η απορία για το τι δεν γίνεται (που είναι πολλά και προφανή), είναι και το αίσθημα ότι συχνά πολλά απ' όσα συμβαίνουν χρησιμοποιούν για δικό τους όφελος (π.χ. ιδεολογικό ή πολιτικό) την τέχνη παρά την υπηρετούν.

Η ζωγραφική, η μουσική, η λογοτεχνία, είναι πάνω απ' όλα στάση ζωής και είναι σημαντικό αυτός που θα αποφασίσει να ασχοληθεί μαζί τους να μετέχει αυτού του τρόπου ζωής.

Βέβαια η τέχνη, αυτό το τόσο πολύπλοκο φαινόμενο τόσο ως προς την ουσία του, η οποία πάντα θα μας διαφεύγει, όσο και ως προς τα μέσα του και τις αναζητήσεις του, είναι κάτι το οποίο δεν αυτοαναφέρεται. Η τέχνη δεν αφορά το αισθητικό, αλλά το πραγματικό.

Πηγάζει από και απευθύνεται σε μια πραγματικότητα η οποία την ξεπερνάει κατά πολύ. Ετσι, εύκολα περνάμε από την πολιτική για την τέχνη στην πολιτική γενικά. Ακούω συχνά να μιλάνε για τον πολιτισμό σαν τη βαριά βιομηχανία της Ελλάδος. Αν μιλάνε για τον αρχαίο, έχει καλώς. Αν πρόκειται όμως γι' αυτόν που δημιουργείται τώρα, τότε, για να είναι ο πολιτισμός μεταφορικός η βαριά βιομηχανία, θα πρέπει η βιομηχανία να υπάρχει κατ' αρχήν ως κυριολε-